

УДК 338.516.46: 332.8

Петрушевський Ю.Л., к.е.н., доцент

Донецький державний університет управління

ПОТОКИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В статті проаналізовано ситуацію на ринку тарифів на послуги ЖКГ і стан реформування галузі на даному етапі, проаналізовано діючі елементи фінансових потоків у сферу ЖКГ, зроблено рекомендації щодо залучення додаткових фінансових коштів у галузь.

Ключові слова: реформування, тарифи, фінансові потоки, інвестиції, фінансове забезпечення

Petrushevskiy Yu.

FLOW OF FINANCIAL RESOURCES IN THE HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

In article the situation in the market of tariffs for housing and communal services and a condition of reforming of branch at the present stage is analysed, operating financial streams in housing and communal services sphere are analysed, recommendations about attraction of additional financial resources in branch are made.

Key words: reforming, tariffs, financial streams, investments, financial support

Петрушевский Ю.Л.

ПОТОКИ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ В СФЕРЕ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье проанализирована ситуация на рынке тарифов на услуги ЖКХ и состояние реформирования отрасли на современном этапе, проанализированы действующие финансовые потоки в сферу ЖКХ, сделаны рекомендации по привлечению дополнительных финансовых ресурсов в отрасль.

Ключевые слова: реформирование, тарифы, финансовые потоки, инвестиции, финансовое обеспечение

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Нині ситуацію, що склалася в Україні у сфері неринкового сектора економіки (зокрема з галузі ЖКГ), можна охарактеризувати як дуже складну. Головними причинами такого положення є постійне зростання вартості сировини і енергоресурсів, низька конкурентоспроможність більшої частини послуг, що надаються, значний знос основних засобів. Більшість підприємств

знаходяться в стані, близькому до банкрутства. Виникають значні зобов'язання перед бюджетами різних рівнів. В результаті підприємства не в змозі не лише проводити осмислену і ефективну інвестиційну політику, але навіть фінансувати поточні заходи з підтримки технічного стану інженерних мереж і споруд, що знаходяться на балансі. Стабілізація і подальший розвиток галузі багато в чому визначаються об'ємом фінансових ресурсів і раціональністю їх використання. Актуальною на даний момент в Україні являється і завдання залучення позабюджетних джерел і створення ринкового середовища у галузі ЖКГ.

Цілі статті. Метою статті є аналіз використання фінансових ресурсів у сфері ЖКГ, розкриття інформації про ситуацію на ринку тарифів на житлово-комунальні послуги і стан реформування галузі на сучасному етапі, розробка пропозицій щодо залучення додаткових фінансових ресурсів у галузь.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналізом потоків у фінансовому середовищі сфери ЖКГ займалися такі українські вчені, як Бражнікова Л. [2], Абрамович И., Несторова Г., Пучко Н. [1], Тарадайко Д. [8], а також російські вчені Каменева Е. [4], Плеханов А. [5]. Викладені ними теоретичні положення і отримані наукові результати є базою для подальшої систематизації і узагальнення наукових знань у сфері фінансового забезпечення реформування і розвитку ЖКГ України, що і обумовило актуальність даного дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У житловому господарстві, де досі бюджетні асигнування є основним джерелом фінансування, гостро стоїть питання вдосконалення процесу управління фінансовими потоками, і переходу галузі в режим беззбиткового функціонування. Це є однією з причин переосмислення практики управління, і керівництво держави та міністерств все більше починає схилитися до думки про необхідність переходу від адміністративно-командних методів управління до ринкових, направляючи свої зусилля на використання знань, накопичених сучасною наукою управління. Головну мету реформування галузі у такому разі, можна визначити як підвищення рівня життя населення, усе більш повне задоволення його потреб в продукції і послугах житлово-комунального комплексу.

Простір ЖКГ необхідно розглядати, з одного боку, як структурно-системну основу держави і усієї системи влади – це фундамент, в якому закладаються принципи функціонування соціальної сфери, сфери культури, сфери освіти і виховання, усього гуманітарного простору національної держави. А з іншого боку, ЖКГ і є тим простором, в якому

держава реалізує свою місію забезпечення безпечних умов життєдіяльності своїх громадян, що являються, у свою чергу, єдиним джерелом влади і носіями суверенітету цієї держави.

Послуги ЖКГ є одним з елементів життєвих ресурсів для населення. Головним завданням в економіці ЖКГ є поліпшення економічної роботи в цій галузі з метою підвищення ефективності використання засобів, що виділяються на її розвиток й утримання, а також зниження темпів зростання експлуатаційних витрат. Найважливішим напрямом пошуку шляхів ефективнішого використання витрат на житлово-комунальне господарство і зниження темпів зростання витрат є концентрація підприємств цієї галузі у відомстві місцевих органів влади. Це у свою чергу дозволить ширше вести роботи по спеціалізації підприємств і інтенсифікації виробництва, зниженню собівартості послуг, що надаються ними.

Якщо підвищувати тарифи на ці послуги, то зростуть витрати споживачів цих послуг, тобто населення. Це збільшення повинне відшкодуватися або за рахунок підвищення заробітної плати, або за рахунок асигнувань з централізованого фонду фінансових ресурсів - бюджету у вигляді дотацій підприємствам і організаціям, що надають послуги населенню. Виділення дотацій ЖКГ слід розглядати як один із способів відшкодування підприємствам їх витрат живої і матеріалізованої праці, а працівникам – витрат на відтворення робочої сили. В той же час слід визнати, що дотаційність виробництва і реалізації ряду видів продукції, товарів і послуг негативно відбивається на розвитку комерційного розрахунку, не сприяє посиленню інтенсивних методів господарювання, підвищенню зацікавленості в економічнішому використанні матеріальних і фінансових ресурсів. В умовах ринкових стосунків проблема дотацій стає ще актуальнішою.

Джерелами фінансування витрат на утримання і розвиток ЖКГ є:

- бюджетні кошти;
- кошти, що отримуються підприємствами за реалізацію своїх послуг і продукції юридичним і фізичним особам;
- кошти підприємств на утримання житлово-комунальних об'єктів, що належать їм.

Роль бюджетних коштів у фінансуванні окремих підгалузей ЖКГ неоднакова. Повністю за рахунок бюджетних асигнувань фінансуються дорожнє господарство, озеленення, освітлення і прибирання територій населених місць. Водопровідно-каналізаційне господарство отримує лише кошти бюджету на капітальні вкладення. Міський пасажирський транспорт, житлове господарство і теплоенергетика для опалення

житлових будинків вимагають виділення бюджетних дотацій.

Аналіз, діяльності підприємств ЖКГ показує, що у зв'язку з дією ряду чинників (підвищення вартості сировини, палива, матеріалів, основних засобів, заробітної плати та ін.) собівартість їх послуг постійно зростала. Темпи зростання їх витрат випереджали темпи зростання продуктивності праці.

Наприклад, за даними Державного комітету статистики, у 2011 р. роздрібні тарифи на електроенергію в Україні виросли для споживачів першого класу на 16,7% – з 57,47 коп. за кВт/год. у січні до 67,1 коп. за кВт/год. у грудні, для споживачів другого класу – на 21,6% – з 72,03 коп. за кВт/год. у січні до 87,62 копійок за кВт/год. у грудні.

У січні борг населення за спожиті житлово-комунальні послуги збільшилися на 7,6%, або на 897,5 млн грн до 12 млрд 695,3 млн грн [7].

В Україні платоспроможний попит на послуги ЖКГ визначає не рівень їх споживання, а рівень збору платежів. Саме зниження платіжної дисципліни при підвищенні цін (за інших рівних умов) свідчить про наявність негативної цінової еластичності. Ключовим чинником дисципліни платежів є не просто тарифи, а співвідношення «тариф-дохід». Економетричний аналіз показав, що коефіцієнти еластичності рівня збору платежів за показником «тариф-дохід» негативні. Твердження про нееластичність плати за послуги ЖКГ від тарифів необґрунтовані [2].

Узагальнення залежності рівня збору платежів від долі витрат на комунальні послуги показано в табл. 1.

Таблиця 1

Зв'язок порогових значень можливості сплачувати послуги ЖКГ з найважливішими показниками стану ЖКГ [3]

Індикатор	Частка витрат на послуги ЖКГ при середньому доході в родині		
	Перший поріг	Другий поріг	Поза порігом
1	2	3	4
Частка витрат на послуги ЖКГ при середньому доході	6–7%	15%	22%
Частка витрат на послуги ЖКГ при середньому доході 80% населення (без врахування 20% найбільш забезпеченого населення)	9%	22%	32%
Частка населення, яка має право на субсидії	20–34%	49–64%	71–90%
Частка населення, яка отримує субсидії	10–20%	20–30%	30–60%

Продовж. табл. 1

1	2	3	4
Якість комунальних послуг	задовільна	дуже низька	немає можливості надійно поставляти послуги
Платіжна дисципліна	95%	65–75%	40–64%
Вірогідність збереження перехресного субсидіювання	низька	висока	дуже висока
Привабливість ЖКГ для приватного бізнесу	висока	низька	дуже низька
Вірогідність підвищення доходів населення	висока	низька	дуже низька

До першого порогу готовності і здатності населення платити за послуги еластичність платіжної дисципліни за ціною негативна, але помірна за величиною. Після цього порогу вона досягає значення «-1», тобто зростання відношення «тариф-доход» на 1% призводить до зниження збору також на 1%. Отже, постачальник послуг досягає рівня максимуму платіжної здатності населення, а подальше зростання тарифів веде тільки до накопичення боргів, стягнути які майже неможливо. Точніше, додаткові витрати на їх стягнення стають настільки високими, що істотно перевищують додатковий збір платежів. До речі, аналогічне явище спостерігалось і з податком на прибуток.

Середня готовність і здатність населення платити за послуги складає 5–7% усіх доходів населення. Саме у цьому діапазоні крива залежності перетинає рівень платіжної дисципліни в 95%. Рівень в 100% практично недосяжний ні в одній країні. На рівні не більше 6% доходу платять за послуги і забезпечені верстви населення – навіть при повному покритті ними витрат на житлово-комунальні послуги. Це – жорстка і стійка пропорція в структурі споживчих витрат не лише в Україні. Тільки з такою долею вдається за умови застосування «жорстких заходів» до боржників утримати платіжну дисципліну на рівні 95%. Якщо бажаний рівень дисципліни платежів нижчий (скажімо, 90%), то порогом буде значення 8% витрат на послуги від доходів населення.

Підвищувати тарифи на житлово-комунальні послуги можна до рівня, при якому платежі за послуги не перевищать 6% середнього доходу населення або 15% бюджету прожиткового мінімуму [6].

В даний момент наша держава і сфера ЖКГ рухаються у напрямі реформування галузі. Планується, що реформування галузі поведеться

повністю по усій Україні до 2015 р. Основним із завдань реформування ЖКГ є скорочення витрат на утримання житлово-експлуатаційних контор та підвищення якості послуг, які повинна надавати галузь ЖКГ населенню. Це планується досягнути шляхом формування класу власників житла, здатних приймати рішення щодо експлуатації і змісту загального майна. Якість послуг збираються підняти за допомогою залучення приватного бізнесу в сферу ЖКГ. Мета реформи – перетворити «депресивну» галузь на прибуткову і здатну запропонувати споживачеві широкий спектр якісних послуг.

Теоретично цей крок повинен виробити почуття відповідальності за надані послуги і привести до підвищення якості обслуговування. Проте прихід приватних компаній на ринок не означає, що усі вони будуть зразками надійності і професіоналізму. Згідно з досвідом деяких держав, які впровадили у себе ринковий механізм у галузі ЖКГ, дуже часто спостерігається нераціональна витрата коштів галузі, безвідповідальне відношення до проблем конкретних жителів будинків, невчасна допомога згідно звертань жителів.

Згідно досвіду реформи, впровадженій в декількох районах окремих міст України (зокрема в Дніпропетровську та Івано-Франківську), було впроваджено єдиний розрахунковий центр, де буде прийматися сплата за всі комунальні послуги, за прибирання в будинках та прибудинкових територіях, ремонт, налагодження або інші послуги. Тепер за це відповідає приватне підприємство. Але поряд з тим, скоротили робочі місця, і раціоналізувавши таким чином фінансові витрати галузі, у місті збільшився рівень безробіття, що є, можливо більш негативним соціально-економічним явищем, ніж позитивний ефект від скорочення витрат коштів на заробітну плату звільненим робітникам.

Ще одним з напрямків реформи, що повинен позитивно вплинути на якість послуг та оновлення основних засобів комунального господарства, є такий вид фінансового потоку, як залучення інвестицій у галузь.

Проте потрібно розуміти, що власників приватних інвестицій сьогодні цікавлять більш рентабельні і менш проблемні галузі. До останнього часу цей ринок був закритим для входу приватних інвесторів, проте вже з'являються правила роботи, прозорості, адекватного державного регулювання.

Тому треба розуміти, що приватний капітал буде націлений передусім на постачальників комунальних послуг, як правило, монополістів. Проблеми споживача їх цікавитимуть в останню чергу. Якщо завчасно не надати населенню механізми, відповідно до яких регулюватимуться взаємовідносини з постачальниками ЖК послуг, то уся

реформа галузі зведеться до того, що просто станеться зміна власників тепломереж і водоканалів, тоді як принципи роботи залишаться колишніми. Комунальні підприємства багато разів переходитимуть з рук в руки, а в капіталізації бізнесу і залученні довгострокових інвестицій ніхто зацікавлений не буде. І цей процес може розтягнутися на десятиріччя [9].

Єдиною дійсно зацікавленою стороною в питаннях необхідності змін і реформ ЖКГ є споживач, який хоче розуміти, за що він платить і отримувати послуги належної якості з адекватною вартістю. Тому завданням першорядної ваги є врегулювання взамовідношення саме в житловому секторі, який є основним споживачем комунальних послуг і останньою ключовою ланкою в ланцюжку споживання енергоресурсів [8].

При реформуванні сфери ЖКГ на ринкових принципах саме держава має бути ключовим гравцем на ринку ЖКГ, щоб гарантувати громадянам забезпечення їх конституційних прав і свобод у сфері, яка і призначена забезпечити громадянам формування безпечного простору їх життєдіяльності.

В якості напрямів залучення інвестицій в розвиток діяльності підприємств ЖКГ можуть виступати різні джерела (рис. 1).

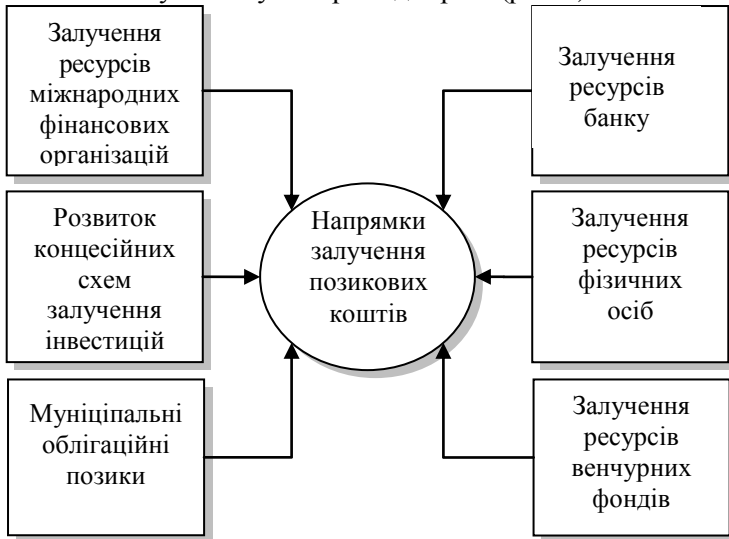

Рис. 1. Напрями залучення інвестицій в розвиток діяльності підприємств ЖКГ

Залучення коштів банків і інших юридичних осіб представлено в Україні в основному іноземними інвесторами. Це свідчить про відсутність у вітчизняних банків економічних стимулів кредитування інвестицій в

ЖКГ, наявність підвищеного ризику під час надання таких кредитів.

Проте сьогодні, в умовах низького кредитного рейтингу України отримання таких кредитів може розглядатися тільки в якості додаткових, а не основних джерел фінансування інноваційних ініціатив підприємств ЖКГ. Сучасний інвестиційний клімат в українському ЖКГ не забезпечує масового припливу іноземних інвестицій. Одиначні вливання окремих приватних інвесторів в ті або інші господарства в окремих регіонах держави не можуть вирішити багаторічні проблеми розвитку галузі, що вимагають багатомільйонних інвестицій. Крім того, задоволення попиту на технологію в житлово-комунальному секторі економіки України переважно за рахунок імпорту не лише обтяжливо, але і прирікає країну на роль науково-технічного аутсайдера.

Поширений досвід випуску муніципальних житлових облігацій, що дозволяють населенню, шляхом поступового придбання пакету облігацій, здійснювати купівлю квартири і покращувати свої житлові умови. Дуже перспективним напрямом видається використання муніципальних облігаційних позик за комунальними послугами. Доходність таких позик може бути забезпечена за рахунок ефективності інноваційного проекту. Відсотки по облігаціях можуть бути передбачені у вигляді компенсації вартості комунальних платежів [2].

Одним з найбільш перспективних напрямів розвитку комунальних підприємств вважається інститут довірчого управління. Багато зарубіжних країн давно успішно залучають інвестиції, використовуючи договірні стосунки – концесійні угоди між державою і приватним інвестором. Згідно дослідженням Плеханова О.С., щорічно на основі концесійних механізмів у світову економіку інвестується більше 80 млрд дол. На думку аналітиків, приведення в дію механізму залучення сторонніх (приватних) інвесторів, вітчизняного і зарубіжного капіталу на основі довірчого управління муніципальною власністю здатне привести до підвищення якості і надійності обслуговування споживачів комунальних послуг [2].

Отже, проаналізувавши різні фінансові потоки, можна поєднати їх в загальну схему (рис. 2).

Концесія припускає, що приватний інвестор вкладає в об'єкт кошти і потім отримує прибуток, але після закінчення певного терміна об'єкт повертається у власність держави.

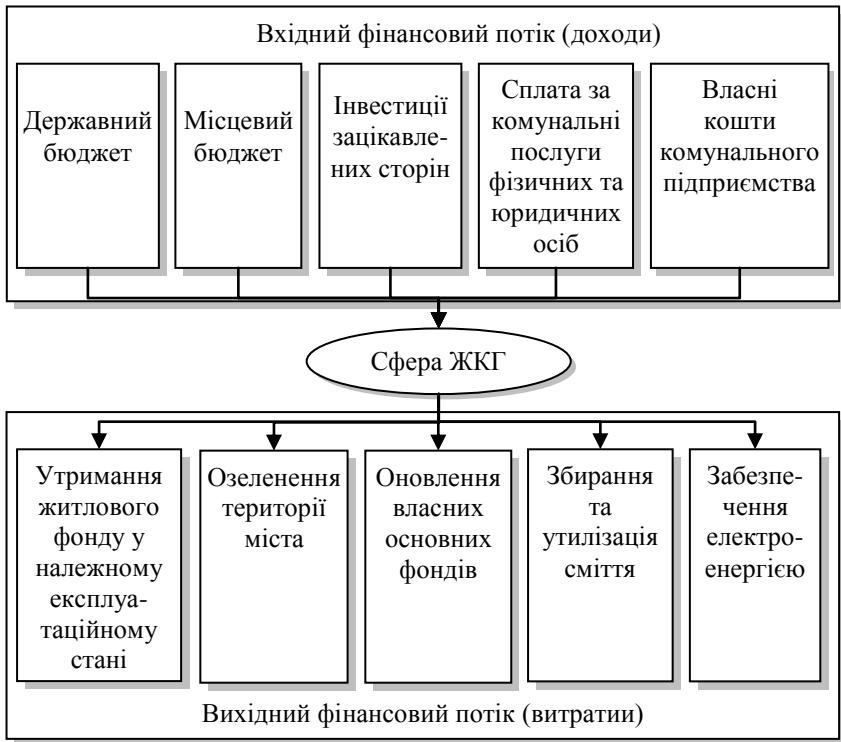

Рис. 2. Загальна схема фінансового потоку в сфері ЖКГ

Світовий досвід показує, що одним з найбільш ефективних способів фінансової підтримки інноваційної діяльності є створення ринку венчурного фінансування. Сучасна економічна наука розглядає венчурне фінансування, як виділення засобів на реалізацію науково-технічних проектів в приватному бізнесі без яких-небудь гарантій на успіх [5].

Зіставлення ознак венчурного фінансування і фінансування інноваційної діяльності підприємств ЖКГ дозволяє зробити висновок, що інвестування інноваційних проектів ЖКГ України має усі ознаки ризикового фінансування.

Висновки. Таким чином, уся вищенаведена інформація свідчить про необхідність серйозного підходу до питань ефективного використання фінансових ресурсів, що направляються на утримання об'єктів ЖКГ та оплату праці робітникам цієї сфери. Головним завданням при цьому має бути дослідження шляхів зниження темпів зростаючих витрат, також потрібні залучення додаткових фінансових ресурсів для модернізації комунального господарства. Тільки таким чином може бути досягнута

основна мета здійсненої житлово-комунальної реформи - поліпшення якості послуг для населення і інших споживачів.

Основне навантаження по утриманню і обслуговуванню житлового і нежитлового фондів лежить на підприємствах житлового господарства. Від ефективності їх роботи і залежить, в принципі, і ефективність усієї сфери ЖКГ.

Згідно до планів щодо реформування галузі, метою є розвиток у комунальному господарстві конкурентних стосунків. Але потрібно враховувати, що приватні інвестори та підприємці, які будуть займатися наданням послуг ЖКГ, можуть не відповідально підходити до своїх обов'язків. Тому потрібне право на втручання і контроль з боку держави, особливо на початковому впровадженні реформи у життя.

- 1.Абрамович И. Нетрадиционный способ привлечения инвестиций в коммунальное хозяйство / И.Абрамович, Г.Несторова, Н.Пучко // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 90.
- 2.Бражникова Л.Н. Стратегическое управление финансовой деятельностью предприятий ЖКХ: монография / Л.Н.Бражникова; НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: Юго-Восток, 2010. – 499 с.
- 3.Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» від 22 грудня 2011 р. №4282-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>
- 4.Каменева Е. А. Финансы жилищно-коммунального хозяйства / Е.А.Каменева, С.В.Барулин. – М.: Ось-89, 2003. – 270 с.
- 5.Плеханов А.С. Опыт стран ЦВЕ по управлению коммунальным хозяйством / А.С.Плеханов // Вопросы экономики. – 2009. – № 7. – С. 17.
- 6.Люта Г. Десять дискуссионных аргументов реформирования ЖКХ / Г.Люта // Зеркало недели. – 2007. – №3. – С. 4 – 5.
- 7.Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у січні 2012 р. К.: Державна служба статистики України. – 2012. – № 05/5 – 69/77. – С. 9 – 12.
- 8.Тарадайко Д. О. Сутність і особливості формування ринку венчурного капіталу в сучасних умовах інформаційного розвитку // Вісник Донецького університету економіки та права. – Донецьк: ДонУЕП, 2005. – №2. – С. 49–51.
- 9.Хиврич Ю. Е. Реформа ЖКХ от А до Я / Ю.Е.Хиврич, О.И.Адамов. – К.: ЦСТРИ, 2010. – 95 с.